

Paweł Mikołajczak

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

KRÓTKOTERMINOWE KREDYTY BANKOWE DLA PRZEDSIĘBIORSTW W WARUNKACH KRYZYSU FINANSOWEGO

Streszczenie: Spowolnienie gospodarcze naraziło polskie podmioty gospodarcze na ryzyko utraty płynności finansowej, wynikające między innymi z pogarszającej się kondycji finansowej firm oraz utrudnionego dostępu do finansowania krótkoterminowego. Warunkuje ono bowiem nie tylko prawidłowe funkcjonowanie każdego przedsiębiorstwa, ale nierzadko jego możliwości przetrwania na rynku. Kredyty krótkoterminowe stanowią istotne narzędzie zarządzania płynnością finansową z jednej strony i ograniczenie ryzyka związanego z nieterminowym regulowaniem zobowiązań z drugiej. W artykule zostały przedstawione wyniki analiz zależności między dynamiką zmian poszczególnych rodzajów kredytów krótkoterminowych oraz produktem krajowym brutto. Zaprezentowano ponadto najważniejsze rodzaje kryzysów finansowych oraz czynniki je determinujące. Podjęto również próbę przedstawienia polityki kredytowej banków na tle zmian sytuacji gospodarczej w Polsce.

Słowa kluczowe: kryzys finansowy, finansowanie krótkoterminowe, kredyt bankowy, produkt krajowy brutto.

DOI: 10.15611/nof.2014.2.07

1. Wstęp

W dobie spowolnienia gospodarczego przedsiębiorstwa narażone są na ryzyko utraty płynności w wyniku braku zapłaty przez kontrahentów. Ograniczony dostęp do finansowania bieżącego w postaci kredytów bankowych oraz trudna sytuacja rynkowa zmniejsza także możliwości uzyskania dłuższych terminów płatności w postaci kredytu kupieckiego. Odpowiedni dobór źródeł finansowania stanowi jeden z najważniejszych determinantów prawidłowego funkcjonowania przedsiębiorstwa w okresie kryzysu finansowego oraz ma istotny wpływ na jego wartość. Ich dostępność oraz zakres wykorzystania zależy z kolei od wielu czynników – zarówno takich, które są kontrolowane przez menedżerów i zależą od nich, jak i czynników niezależnych, będących poza przedsiębiorstwem.

Głównym celem artykułu jest ocena zależności między dynamiką zmian poszczególnych rodzajów kredytów krótkoterminowych oraz produktu krajowego

brutto w warunkach kryzysu finansowego. Zależności te będą weryfikowane w skali całego kraju. Podstawę analiz zamieszczonych w artykule będą stanowiły dane Narodowego Banku Polskiego w ujęciu rocznym. Badania przeprowadzono dla całego kraju (Polska), a czasowy horyzont badawczy stanowiły lata 2006-2012. W celu oceny zbieżności zmian poszczególnych kategorii kredytów obrotowych na tle zmian sytuacji gospodarczej w Polsce wyznaczono indeksy łańcuchowe oraz indeksy o podstawie stałej.

2. Geneza i determinanty kryzysów na rynkach finansowych

Kryzysy finansowe polegają na gwałtownych zmianach na rynku finansowym związanych z niedoborem płynności oraz niewypłacalnością uczestników rynku, a także interwencjami władz publicznych, podejmujących określone decyzje w celu zapobieżenia kryzysowi [Mishkin 1995, s. 223]. Może on przyjmować różne postaci – kryzysu walutowego, zadłużenia zagranicznego i kryzysu bankowego.

Kryzys walutowy oznacza spadek zaufania inwestorów finansowych do danej waluty. Przejawia się głębokimi i nagłymi spadkami kursów walutowych oraz rezerw walutowych, a także znacznymi wzrostami stóp procentowych. Zaburzenia na międzynarodowych rynkach walutowych najczęściej bezpośrednio wywołane są atakami spekulacyjnymi krótkoterminowego kapitału zagranicznego. Może mieć charakter samoistny lub wywołany kryzysami związanymi z innymi elementami systemu finansowego i narastającymi obawami o kondycję gospodarki kraju. Czynnikiem sprzyjającym powstawaniu kryzysu walutowego determinowanego atakami spekulacyjnymi jest znaczne zadłużenie gospodarki, oderwanie jej od realnej produkcji dóbr czy skumulowanie się nawisu dużej ilości kapitału, który w kontekście globalizacji oraz deregulacji rynków finansowych, poszukując perspektyw uzyskania jak największej stopy zwrotu, może w bardzo krótkim czasie przemieścić się w praktycznie dowolne miejsce na świecie [Sławiński 2001, s. 11].

Ze względu na przyczyny wywołujące kryzysy walutowe zostały stworzone ich teoretyczne modele. Pogrupowane zostały one w trzy grupy: pierwszej, drugiej i trzeciej generacji. Modele kanoniczne (pierwszej generacji), których twórcą był P. Krugman, znajdują swoje źródło w nierozważnej polityce pieniężnej, przejawiającej się w powstaniu niebezpiecznie wysokiego deficytu budżetowego, finansowanego emisją pieniądza. Wzrost inflacji przy stałym kursie wymiany determinuje spadek konkurencyjności eksportu na rzecz atrakcyjności importu. Pogłębiający się deficyt obrotów handlowych i spadek rezerw walutowych skłania rząd do interwencji na rynku walutowym, zaostrenia polityki fiskalnej i monetarnej (wzrost stóp procentowych). Brak skuteczności tych działań z kolei zmusza go do dewaluacji waluty, jednocześnie narażając gospodarkę na niebezpieczeństwo ataków spekulacyjnych na krajową walutę [Krugman, s. 311-320]

Modele przedstawiające kryzys drugiej generacji w odróżnieniu od koncepcji kanonicznych dotyczą krajów prowadzących odpowiedzialną i rozważną politykę

makroekonomiczną, a ponadto dysponują dużą ilością rezerw walutowych. Istotny wydaje się fakt, iż gospodarka może znajdować się w różnych stanach równowagi. Ich osiągnięcie determinowane jest w zależności od celów polityki gospodarczej. Na przykład walka z bezrobociem, ograniczenie deficytu finansów publicznych czy wzrost poziomu konkurencyjności eksportu i produkcji może skłonić rząd do dewaluacji kursu walutowego i przypuszczenia ataków spekulacyjnych [Obstfeld, s. 72-75]. Koncepcja tych ostatnich przyjmuje niejako formę samospełniającej się przepowiedni [Wójcik 2002, s. 144].

Wystąpienie kryzysów walutowych opisywanych przez modele trzeciej generacji tłumaczone jest zasadniczo niedorozwojem strukturalnym i instytucjonalnym rynków wschodzących (niska efektywność ryzykownych inwestycji, zbyt wysokie zadłużenie przedsiębiorstw, zliberalizowane, lecz pozbawione właściwego nadzoru instytucje finansowe czy korupcja przejawiająca się w nieformalnych powiązaniach władz państwowych z instytucjami finansowymi i dużymi firmami). Inwestorzy skuszeni szansą ponadprzeciętnej rentowności inwestycji, których wiarygodność jest potwierdzana przez agencje ratingowe, decydują o ogromnym napływie kapitałów na rynki finansowe. Te ostatnie jednak ze względu na wspomniane słabości rozwojowe nie są w stanie ich wchłonąć [Rybiński 1998, s. 22]. Pojawiające się obawy inwestorów prowadzą do gwałtownego odpływu kapitału zagranicznego i w konsekwencji dewaluacji krajowej waluty wzmocnionej atakami spekulacyjnymi. Następuje wzrost stóp procentowych oraz narastanie problemów finansowych przedsiębiorstw, gospodarstw domowych oraz banków. W rezultacie dochodzi do załamania się gospodarki [Antczak 2000, s. 28].

Kolejną kategorią kryzysu na rynkach finansowych jest kryzys zadłużenia zagranicznego, a więc sytuacja, w której kraj nie jest w stanie obsługiwać zagranicznych zobowiązań zarówno rządu, jak i podmiotów prywatnych. Problemy z obsługą zadłużenia mogą być spowodowane zbyt dużym poziomem zobowiązań w obcej walucie i uzależnieniem gospodarki od jej konkurencyjności na rynkach międzynarodowych. Jest ona bowiem narażona na krótkotrwałą lub długookresową utratę płynności. Ta pierwsza determinowana jest nagłym odpływem kapitału zagranicznego, gwałtownym wzrostem kosztów importu lub spadkiem wpływów z importu i w konsekwencji brakiem dewiz na obsługę zadłużenia. Długotrwała utrata wypłacalności ma podłoże strukturalne i oznacza, że kraj nie będzie w stanie spłacić swego zadłużenia. Kraje rozwijające się, uzależnione często od eksportu jednego rodzaju towaru, narażone są na wahania koniunktury na danym rynku, a co za tym idzie – niestabilność dochodów walutowych przy jednoczesnym, znacznym zadłużeniu zagranicznym [Jasiński, Kulig, Stańczak 1988, s. 11].

Kryzys bankowy powstaje natomiast, gdy w systemie bankowym danego kraju pojawia się groźba utraty płynności finansowej. Nie mają one zdolności do regulowania swoich zobowiązań, ponieważ ich pasywa przekraczają rynkową wartość ich aktywów. Rząd zostaje zmuszony do udzielenia bankom wsparcia finansowego na szeroką skalę, aby zapobiec ich upadkowi. Zdiagnozowanie kryzysu bankowego

w początkowej fazie jest niezwykle trudne między innymi ze względu na tajemnicę bankową, a także nieujawnianie przez banki kłopotów związanych z niewypłacalnością dłużników. Klienci banków orientują się z biegiem czasu, że bank jest w złej kondycji i w obawie przed utratą depozytów zaczynają masowo wypłacać z niego pieniądze [Kaufman 1999, s. 1]. Przyczyną kryzysu finansowego jest wystąpienie zaburzenia na przykład w postaci zmiany koniunktury gospodarczej, deregulacji działalności bankowej, zmiany ustrojowej. Jego konsekwencją jest boom kredytowy i inwestycyjny, często wspierany przez politykę makroekonomiczną rządu i banku centralnego. Banki i ich klienci osiągają wysokie zyski, także poprzez inwestycje na rynku papierów wartościowych [Iwanicz-Drozdowska 2005, s. 3]. Niepohamowane dążenie do nadzwyczajnie wysokich zysków skutkujących np. ogromnymi premiami dla kadry zarządzającej instytucjami finansowymi w coraz większej skali prowadzi do oderwania się transakcji finansowych od sfery realnej [Janc 2010, s. 140-141]. Rynek nieruchomości również rozwija się dynamicznie. Nadwyżka podaży kreowanego pieniądza gotówkowego wywołuje nadmierny wzrost w kategoriach finansowych, po czym następuje spadek wielkości ekonomicznych w wyniku dostosowania się wielkości nominalnych do realnych, czyli do ograniczeń określonych naturą rzeczywistości, prowadząc do formowania baniek spekulacyjnych [Dobija 2009, s. 174]. Rozpędzona gospodarka zwraca uwagę bankowych instytucji nadzorczych, które starają się ograniczyć popyt na kredyt. Ich rola w okresie nasilania się zjawisk kryzysowych na rynkach finansowych okazuje się niezwykle ważna [Davies, Green 2010, s. 9-10]. Mimo podjętych działań, może jednak dojść do załamania, którego przejawem są trudności w regulowaniu zobowiązań przez klientów banków i pogarszające się portfele kredytowe tych ostatnich. Niektóre banki o słabszej bazie kapitałowej mogą stanąć w obliczu bankructwa. Kryzys na rynku bankowym sprawia, iż tracą one wiarygodność oraz zaufanie swoich klientów, które później niezwykle trudno jest odbudować [Adamus-Matuszyńska 2011, s. 130-131].

3. Wpływ kryzysu finansowego na politykę kredytową banków w Polsce

Opisane wyżej źródła kryzysów finansowych stanowiły także przyczyny długotrwałego kryzysu zapoczątkowanego gwałtownym załamaniem na rynkach finansowych w 2008 r. Jego początek datowany może być na 9 sierpnia 2007 r. Zamarł wówczas rynek kredytów krótkoterminowych. Bank BNP Paribas zawiesił funkcjonowanie trzech dużych funduszy inwestycyjnych, sygnalizujących problemy na rynku amerykańskich kredytów *subprime* [Lang, Jagitani 2010]. W konsekwencji problemów na rynku nieruchomości w połowie marca 2008 r. bank inwestycyjny Bear Stearns został pozbawiony przez rynek możliwości finansowania. Mimo iż dzięki dofinansowaniu z Systemu Rezerwy Federalnej został uratowany, to jednak wydarzenie to stanowiło początek rozprzestrzenienia się kryzysu na główne segmenty rynku finansowego [Scott 2009, s. 58]. W dniu 6 września dwie instytucje kredytowe Freddy

Mac i Fanny Mae zostały objęte nadzorem rządowej agencji Federal Housing Finance Agency ze względu na pogarszającą się ich sytuację finansową. Najostrzejsza faza kryzysu nastąpiła jednak po upadku banku Lehman Brothers.

W polskiej gospodarce nie zidentyfikowano zjawisk uznawanych jako bezpośrednie przyczyny światowego kryzysu finansowego. Po upadku banku inwestycyjnego Lehman Brothers Inc. 15 września 2008 r. miało miejsce gwałtowne załamanie rynków finansowych, które dotarło również do Polski. Jego konsekwencją był z jednej strony spadek zaufania pomiędzy uczestnikami krajowego rynku pieniężnego przejawiającego się w braku chęci udzielania pożyczek jego innym uczestnikom nawet przy wyższych niż uprzednio stopach procentowych, z drugiej zaś spadek cen aktywów i walut postrzeganych jako ryzykowne, w tym waluty polskiej [Komisja Nadzoru Finansowego 2010, s. 7-9]. Ograniczona płynność banków utrudniała im pozyskanie odpowiedniej ilości środków finansowych, głównie walut obcych, na pokrycie ryzyka walutowego z tytułu udzielonych kredytów [Konopczak, Sieradzki, Wiernicki 2010, s. 53-60]. Polityka kredytowa banków w latach 2007-2012 determinowana była znaczną zmiennością w zakresie sytuacji gospodarczej zarówno na rynkach światowych, jak i w Polsce.

W zakresie polityki kredytowej banków pierwsza połowa 2007 r. charakteryzowała się nieznacznym złagodzeniem kryteriów oraz warunków udzielania kredytów z wyjątkiem kredytów krótkoterminowych dla dużych przedsiębiorstw. Zasadniczą determinantą takiego stanu rzeczy była presja konkurencyjna ze strony innych banków i zmniejszenie się w ich ocenie ryzyka związanego z przewidywaną sytuacją gospodarczą w Polsce. Druga połowa 2007 r. natomiast ze względu na korzystne perspektywy rozwoju sektora przedsiębiorstw związana była ze złagodzeniem kryteriów udzielania kredytów krótkoterminowych zarówno dla sektora dużych firm, jak i dla małych i średnich przedsiębiorstw. Przede wszystkim miało to związek z korzystnymi perspektywami rozwoju sektora podmiotów gospodarczych w Polsce.

W czwartym kwartale 2007 r. oraz pierwszej połowie roku 2008 w związku ze wzrostem obaw związanych z sytuacją gospodarczą oraz pozycją największych kredytobiorców, jak również zwiększonym ryzykiem pogorszenia się sytuacji kapitałowej banków te ostatnie nieznacznie zaostrzyły kryteria udzielania kredytów dla przedsiębiorstw, co przejawiało się przede wszystkim w znacznym podniesieniu marży kredytowej. Co ciekawe, w tym samym czasie obniżyły się wymogi dotyczące zabezpieczeń kredytów. Dopiero druga połowa roku w związku z bardzo wysoką niepewnością co do przyszłego stanu koniunktury, która utrudniała bankom poprawną wycenę ryzyka kredytowego, a także nasilającymi się ograniczeniami kapitałowymi skłoniła banki do silnego zaostrzenia kryteriów udzielania wszystkich rodzajów kredytów oraz podniesienia marży kredytowej. Sektor bankowy wymagał również wyższego poziomu zabezpieczenia kredytów.

Bardzo wysoka niepewność co do przyszłego stanu koniunktury, która utrudniała bankom poprawną wycenę ryzyka kredytowego, a także nasilające się ograniczenia kapitałowe oraz pogorszenie jakości portfela kredytowego będące wynikiem

światowego kryzysu finansowego sprawiły, iż prawie do końca 2009 r. kontynuowana była polityka zaostrzania kryteriów przyznawania kredytów przedsiębiorstwom, szczególnie z sektora MŚP. Dopiero ostatni kwartał 2009 r. przyniósł znaczne ograniczenie tendencji zaostrzania polityki kredytowej. Większość banków pozostawiła kryteria udzielania finansowania na niezmiennym poziomie, a nieznacznie uległy łagodzeniu kryteria przyznawania kredytów dla MŚP oraz kredytów krótkoterminowych dla dużych przedsiębiorstw. Banki między innymi obniżyły marże dla kredytów o normalnym profilu ryzyka [Iwańczuk-Kaliska 2012, s. 21-23].

W związku z korzystną prognozą w odniesieniu do perspektywy sytuacji gospodarczej w Polsce z jednej strony oraz pogorszeniem jakości portfela kredytowego banków, jak również narastającą konkurencją między bankami z drugiej w 2010 r. oraz pierwszej połowie roku 2011 można było zaobserwować powolne łagodzenie polityki kredytowej banków w sektorze przedsiębiorstw. Przejawiała się ona w obniżających się marżach oraz mniej zaostrzonych wymogach w zakresie zabezpieczania kredytów. Druga połowa 2011 r. charakteryzowała się z kolei pogorszeniem nastrojów sektora bankowego co do przewidywań związanych z sytuacją ogólnogospodarczą. Z tego względu banki stopniowo powróciły do polityki zaostrzania kryteriów oceny kredytowej w obszarze przedsiębiorstw, szczególnie z segmentu niewielkich podmiotów.

Podwyższone ryzyko związane z przewidywaną sytuacją gospodarczą, a także pozycja kapitałowa banków stanowiły główne czynniki decydujące o zaostrzeniu polityki kredytowej dla przedsiębiorstw w pierwszym kwartale 2012 r. Szczególnie w obszarze finansowania długoterminowego dla dużych firm można było zaobserwować zaostrzenie kryteriów przyznawania kredytów. W mniejszym stopniu dotyczyło to małych i średnich podmiotów. Skutkowało to podwyższeniem marż kredytowych [Sytuacja... 2012, s. 2-5].

Inaczej kształtował się kolejny kwartał 2012 r., w którym banki nieznacznie złagodziły kryteria przyznawania kredytów bieżących, pozostawiając jednocześnie bez zmian politykę wobec finansowania długoterminowego. Stanowiło to głównie konsekwencję zwiększonej presji konkurencyjnej.

Polityka kredytowa w drugiej połowie 2012 r. kształtowana była z kolei pod wpływem niekorzystnych prognoz sytuacji gospodarczej. Banki nieznacznie zaostrzyły kryteria kredytowe dla przedsiębiorstw, głównie małych i średnich, w zakresie kredytowania krótkoterminowego.

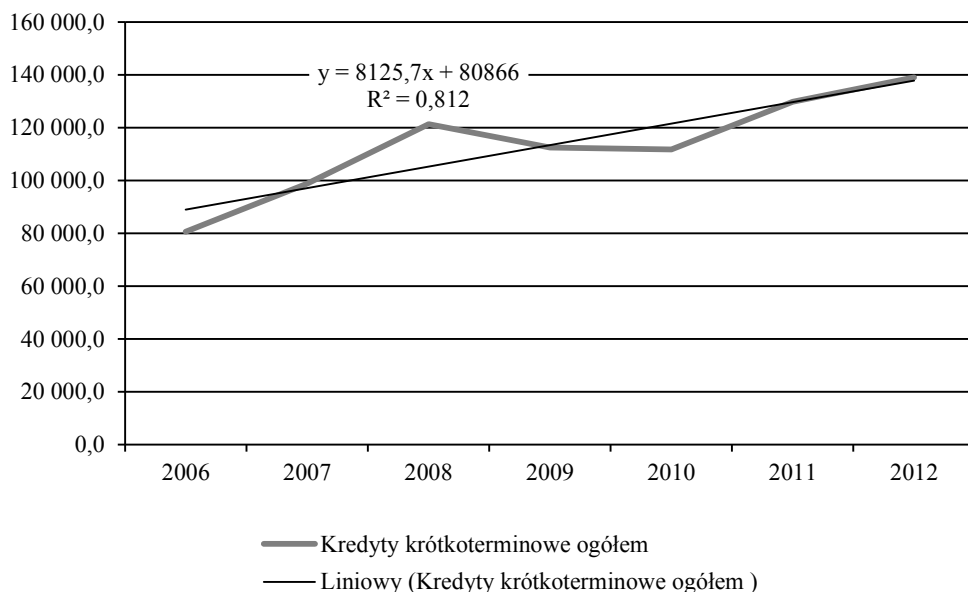
W pierwszej połowie 2013 r. natomiast banki w niewielkim stopniu zaostrzyły kryteria udzielania kredytów długoterminowych dla przedsiębiorstw, jednocześnie złagodziły niektóre warunki udzielania kredytów: wydłużyły maksymalny okres kredytowania oraz obniżyły koszty poza odsetkowe. Złagodzeniu polityki kredytowej w odniesieniu do małych i średnich przedsiębiorstw sprzyjało m.in. wprowadzenie rządowego programu Portfelowej Linii Gwarancyjnej *De Minimis*. Niewielki wzrost popytu dotyczył wyłącznie kredytów krótkoterminowych dla dużych przedsiębiorstw wynikający z zatorów płatniczych i wydłużonych terminów płatności w sektorze przedsiębiorstw [Sytuacja... 2012, s. 2-5].

4. Dostępność kredytów obrotowych dla przedsiębiorstw na tle zmian sytuacji gospodarczej w Polsce

Odpowiedni dobór źródeł finansowania stanowi jeden z najważniejszych determinantów możliwości prawidłowego funkcjonowania przedsiębiorstwa oraz ma istotny wpływ na jego wartość. Dysponowanie przez przedsiębiorstwo odpowiednimi co do wielkości i struktury źródłami finansowania nie tylko umożliwia prowadzenie działalności operacyjnej i inwestycyjnej, ale także zapewnia bezpieczeństwo finansowe, tj. utrzymanie płynności w krótkim i długim okresie. Dostęp do instrumentów finansowania zaspokajających potrzeby przedsiębiorstwa w tym zakresie może stanowić również źródło przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstwa [Duliniec 2007, s. 9].

4.1. Zmiany produktu krajowego brutto oraz kredytów krótkoterminowych w latach 2006-2012

Na podstawie danych dotyczących kształtowania się kredytów krótkoterminowych ogółem wyznaczono parametry trendu liniowego. Funkcja trendu charakteryzuje się dobrym dopasowaniem do danych empirycznych i w 81,2% wyjaśnia kształtowanie się zjawiska w latach 2006-2012. Średniorocznie wartość finansowania bieżącego ogółem wzrastała w analizowanym okresie o 8 126 mln złotych. W roku 2008 nastąpiło znaczne odchylenie danych empirycznych w górę od linii trendu (wartość

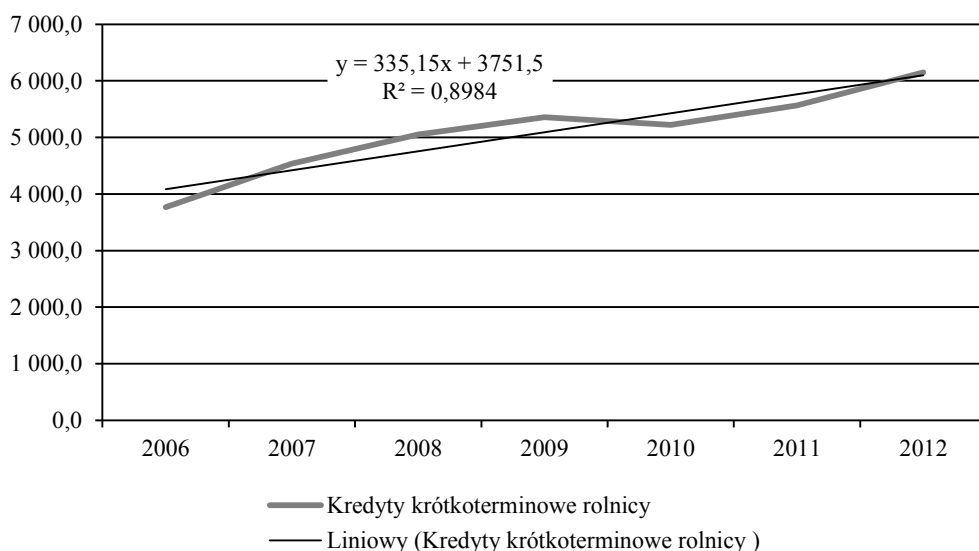

Rys. 1. Funkcja trendu liniowego dla wartości kredytów krótkoterminowych ogółem w latach 2006-2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP.

kredytów bieżących ogółem kształtowała się na wyższym niż trend poziomie). Jednakże w roku 2009 nastąpił istotny spadek. W 2010 r. wartość kredytów krótkoterminowych utrzymała się na poziomie z roku poprzedniego i w konsekwencji kształtowała się poniżej linii trendu (por. rys. 1).

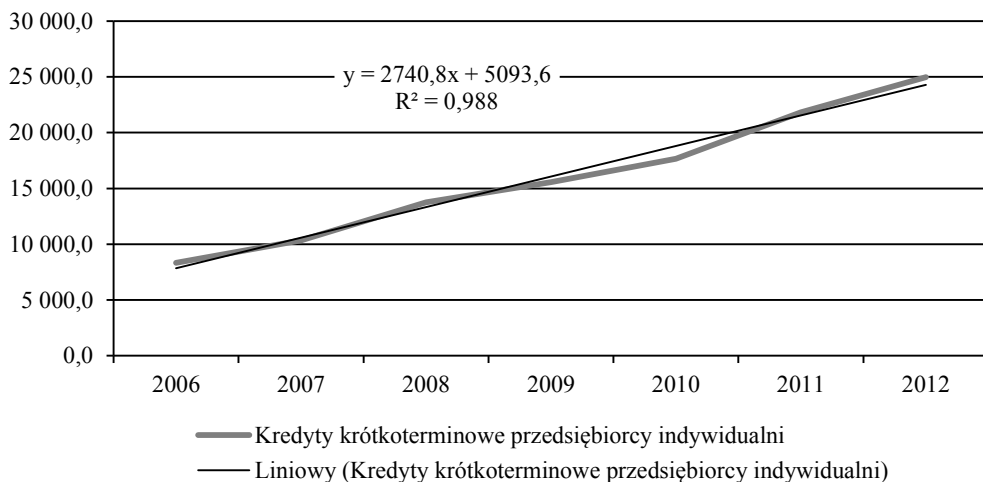
Podobnie jak w przypadku kredytów krótkoterminowych ogółem na podstawie danych dotyczących kształtowania się kredytów finansujących działalność bieżącą rolników wyznaczono parametry trendu liniowego. Funkcja trendu charakteryzuje się również dobrym dopasowaniem danych empirycznych i w 89,8% wyjaśnia kształtowanie się zjawiska w latach 2006-2012. Z roku na rok wartość finansowania obrotowego wzrastała w analizowanym okresie przeciętnie o 335,1 mln zł. W 2008 r. nastąpiło wzmocnienie wzrostu wartości kredytów krótkoterminowych dla rolnictwa, a w kolejnych latach nieznaczne pogorszenie (por. rys. 2).

Rys. 2. Funkcja trendu liniowego dla wartości kredytów krótkoterminowych dla rolników w latach 2006-2012

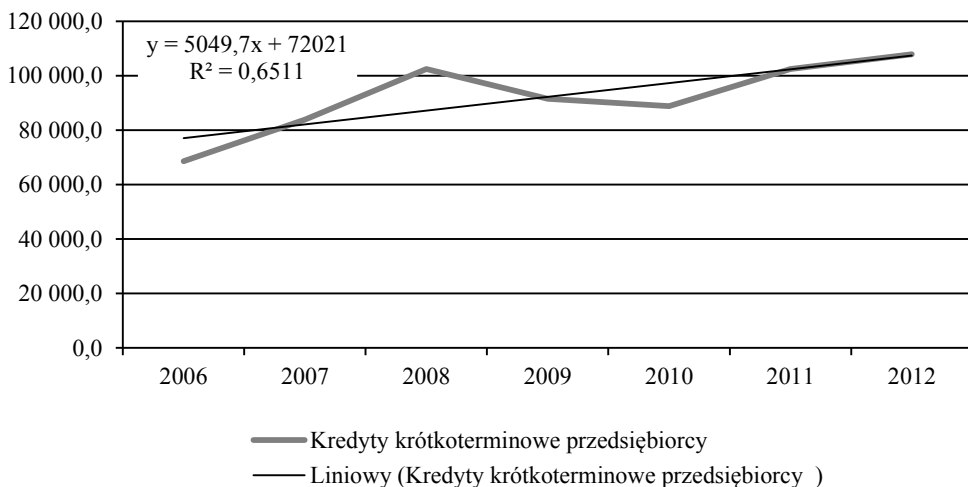
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP.

Na podstawie danych dotyczących kształtowania się kredytów finansujących działalność bieżącą przedsiębiorstw indywidualnych wyznaczono parametry trendu liniowego. Funkcja trendu charakteryzuje się największym spośród wszystkich kategorii kredytów krótkoterminowych dopasowaniem do danych empirycznych, gdyż wyjaśnia kształtowanie się zjawiska w latach 2006-2012 w 98,8%. Tylko w roku 2010 nastąpiło nieznaczne pogorszenie sytuacji w zakresie wartości kredytów obrotowych udzielanych przedsiębiorstwom indywidualnym (odchylenie danych empirycznych w dół od linii trendu). Wartość wspomnianego wyżej finansowania kształtowała się wówczas na nieznacznie niższym niż trend poziomie.

Rys. 3. Funkcja trendu liniowego dla wartości kredytów krótkoterminowych przedsiębiorców indywidualnych w latach 2006-2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP.

Rys. 4. Funkcja trendu liniowego dla wartości kredytów krótkoterminowych dla przedsiębiorców w latach 2006-2012

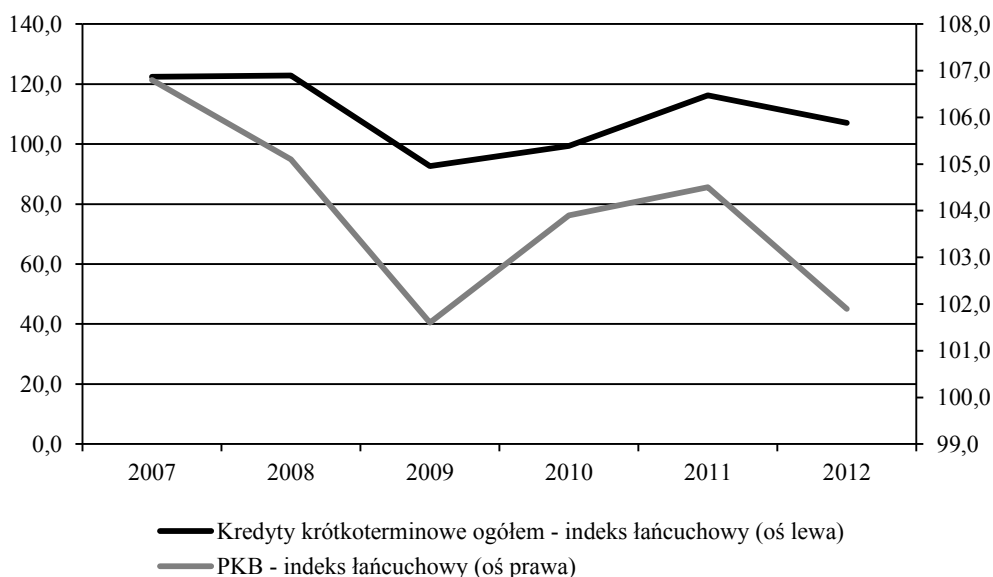
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP.

Podobnie jak w przypadku kredytów krótkoterminowych dla przedsiębiorców indywidualnych na podstawie danych dotyczących kształtowania się kredytów finansujących działalność bieżącą przedsiębiorstw wyznaczono parametry trendu liniowego. Funkcja trendu charakteryzuje się słabszym dopasowaniem do danych empirycznych niż w przypadku wcześniej scharakteryzowanych rodzajów kre-

dytów, gdyż wyjaśnia kształtowanie się zjawiska w latach 2006-2012 w 65,1%. W 2008 r. nastąpiło istotne polepszenie sytuacji w zakresie wartości udzielanych przedsiębiorstwom kredytów krótkoterminowych (odchylenie danych empirycznych w górę od linii trendu). Wartość finansowania obrotowego kształtowała się na wyższym niż trend poziomie. W 2010 r. natomiast miało miejsce znaczące odchylenie danych empirycznych w dół od linii trendu (wartość kredytów bieżących dla przedsiębiorstw kształtowała się na niższym niż trend poziomie).

4.2. Analiza zależności między dynamiką zmian kredytów krótkoterminowych oraz produktu krajowego brutto w Polsce

Analizując relacje zmian dynamiki wartości kredytów krótkoterminowych ogółem oraz produktu krajowego brutto w ujęciu realnym w latach 2007-2012, warto zwrócić uwagę na zbieżność kierunków zmian indeksów dynamiki obu kategorii w prawie całym okresie badawczym. W latach 2007 i 2008 tempo wzrostu kredytów krótkoterminowych w stosunku do lat poprzednich było bardzo podobne i wynosiło ok. 22%. W tym samym czasie nastąpił spadek dynamiki PKB z 6,8% w roku 2006 do 5,1% w roku 2007. Na skutek światowego kryzysu finansowego nastąpił gwałtowny spadek dynamiki kredytów obrotowych, co doprowadziło w konsekwencji do ujemnej dynamiki ich rozwoju w 2009 i 2010 r. (spadek kolejno o 30,1% w stosunku do

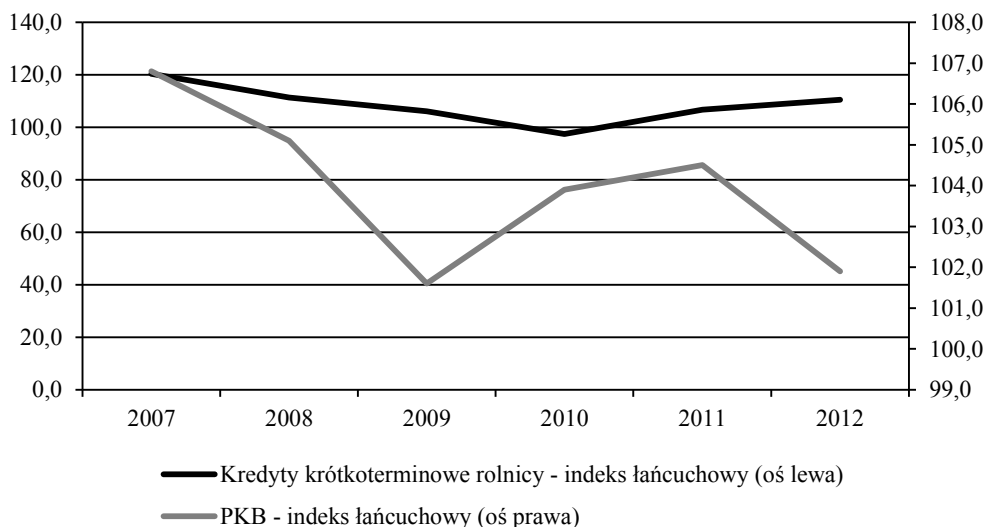
Rys. 5. Dynamika zmian produktu krajowego brutto oraz kredytów krótkoterminowych w latach 2007-2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP.

2008 r. i 0,6% w relacji do 2009 r.). Tempo wzrostu gospodarczego zmniejszyło się natomiast w 2009 r. o 3,5% w stosunku do roku 2008. Co ciekawe, wzrost dynamiki PKB do 3,9% w roku 2010 pociągnął za sobą również zwiększenie dynamiki kredytów obrotowych w stosunku do roku 2009, jednak nadal była ona ujemna w relacji do roku 2010. W 2011 i 2012 r. miała również miejsce zbieżność kierunków zmian indeksów dynamiki obu kategorii. Przy czym dynamika kredytów przeznaczonych na finansowanie działalności bieżącej podmiotów ekonomicznych w Polsce wynosiła 16,2% w roku 2011, słabnąc do 7,1% w roku 2012. W tym samym czasie tempo wzrostu gospodarczego zwiększyło się w 2011 r. w stosunku do roku poprzedniego i wynosiło 4,5%, po czym znacznie spadło w roku 2012 do poziomu 1,9% (por. rys. 5).

Interesujące poznawczo wydają się relacje zmian dynamiki wartości kredytów krótkoterminowych udzielanych rolnikom oraz produktu krajowego brutto w ujęciu realnym w latach 2007-2012. Warto zwrócić uwagę na zbieżność kierunków zmian indeksów łańcuchowych dla obu kategorii w latach 2007-2009 oraz w roku 2011. W 2008 r. spadkowi dynamiki rozwoju gospodarczego w Polsce – z 6,8 % w roku 2007 do 5,1% w roku 2008 – towarzyszył spadek dynamiki kredytów obrotowych dla rolników – z 20,4% w roku 2007 do 11,3% w roku 2008. W 2009 r. z kolei znaczny spadek dynamiki PKB w ujęciu realnym (z 5,1 do 1,6%) wiązał się również z silnym ograniczeniem tempa wzrostu krótkoterminowego kredytowania rolnictwa – z 11,3% w roku 2008 do 6,1% w roku 2009. Na szczególną uwagę zasługuje rok 2010, w którym wzrost dynamiki PKB (do 3,9%) nie pociągnął za sobą tej samej reakcji w zakresie dynamiki kredytów obrotowych skierowanych dla rolnictwa. Zaobserwowano ujemną dynamikę ich rozwoju w roku 2010 (spadek o 8,7% w stosunku do roku 2009). Rok 2011 przyniósł powrót do zbieżnych kierunków zmian indeksów łańcuchowych produktu krajowego brutto z 2007, 2008 oraz 2009 r. (wzrost PKB z 103,9 do 104,5%) i wartości kredytów krótkoterminowych (wzrost z 97,4 do 106,7%). Interesujący wydaje się natomiast rok 2012, w którym spadkowi dynamiki rozwoju gospodarczego w Polsce towarzyszyło dalsze zwiększenie tempa dynamiki finansowania bieżącego (z 6,7 do 10,5%) (por. rys. 6).

Na uwagę zasługują również wyniki badania, którego celem było porównanie dynamiki zmian PKB w ujęciu realnym oraz wartości kredytów krótkoterminowych dla przedsiębiorców indywidualnych w latach 2007-2012. Szczególnie interesujące z poznawczego punktu widzenia wydają się lata 2007-2008, w których widoczna jest rozbieżność kierunków zmian indeksów łańcuchowych dla obu kategorii. Osłabieniu dynamiki produktu krajowego brutto z 6,8% w 2007 r. do 5,1% w 2008 r. towarzyszył wzrost wartości kredytów obrotowych o 8,8% w 2009 r. Warto zwrócić uwagę na zbieżność kierunków zmian indeksów łańcuchowych dla obu kategorii we wszystkich pozostałych latach analizowanego okresu. Może to świadczyć o istotnej wrażliwości finansowania bieżącego dla przedsiębiorstw indywidualnych na zmiany dynamiki PKB. Na skutek światowego kryzysu oraz silnego osłabienia PKB w ujęciu realnym – do 1,6 % w 2009 r. – dynamika wartości kredytów krótkoterminowych spadła z 32,9% w roku 2008 do zaledwie 13,2% w roku 2009. W 2010 r. wzrost

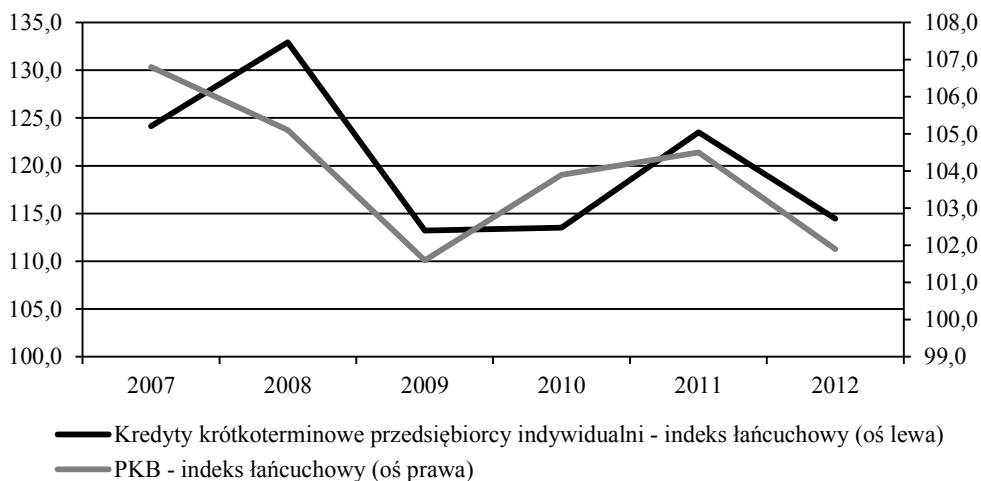
Rys. 6. Dynamika zmian produktu krajowego brutto oraz kredytów krótkoterminowych dla rolników w latach 2007-2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP.

gospodarczy wynoszący 3,9% pociągnął za sobą znikome zwiększenie dynamiki wartości finansowania bieżącego dla podmiotów indywidualnych – z 13,2% w roku 2009 do 13,5% w roku 2010. Rosnąca dynamika PKB w roku 2011 (4,5% w porównaniu z rokiem 2010) znalazła natomiast swoje odzwierciedlenie w stosunkowo znacznym wzroście dynamiki zmian wartości finansowania bieżącego dla przedsiębiorstw indywidualnych (wzrost z 13,5% w roku 2010 do 23,5% w roku 2011). Spadkowi dynamiki rozwoju gospodarczego w Polsce w roku 2012 towarzyszyło z kolei ograniczenie tempa dynamiki kredytów krótkoterminowych (z 23,5 do 14,4%) (por. rys. 7).

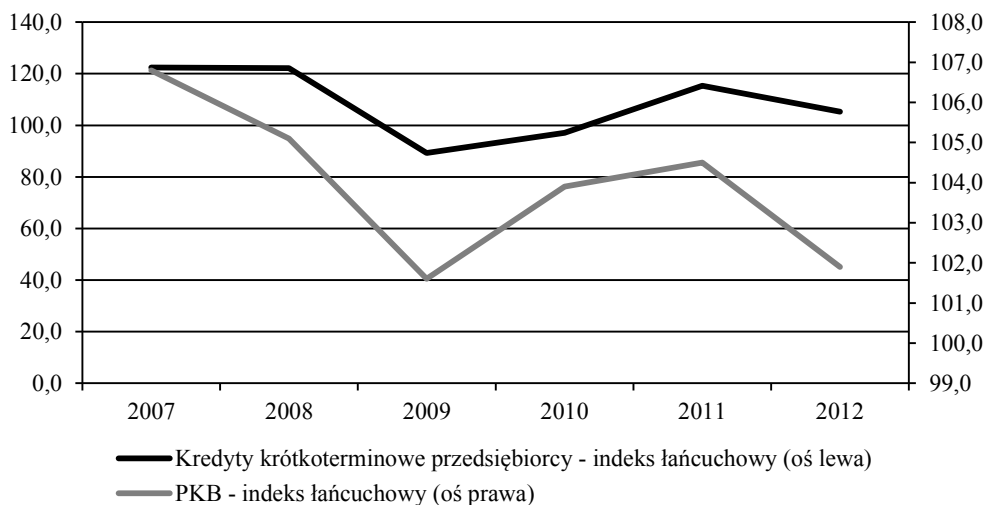
Ciekawe z poznawczego punktu widzenia wydają się również kierunki zmian indeksów dynamiki rozwoju gospodarczego oraz kierunki zmian indeksów łańcuchowych dla kredytów krótkoterminowych skierowanych do przedsiębiorstw w latach 2007-2012. W całym analizowanym okresie można dostrzec zbieżność kierunków zmian indeksów łańcuchowych dla obu analizowanych kategorii. Zasadne wydaje się zatem wnioskowanie, iż spośród wszystkich kategorii kredytów obrotowych kredyty krótkoterminowe dla przedsiębiorstw w największym stopniu wykazują wrażliwość na zmiany dynamiki produktu krajowego brutto w ujęciu realnym (por. rys. 8).

Na podstawie wyznaczonych indeksów jednopodstawowych porównano również intensywność zmian wartości kredytów udzielonych różnym grupom kredytobiorców oraz produktu krajowego brutto w roku 2012 w stosunku do roku 2006.

Rys. 7. Dynamika zmian produktu krajowego brutto oraz kredytów krótkoterminowych dla przedsiębiorców indywidualnych w latach 2007-2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP.

Rys. 8. Dynamika zmian produktu krajowego brutto oraz kredytów krótkoterminowych dla przedsiębiorstw w latach 2007-2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP.

Wśród kredytów krótkoterminowych udzielanych różnym kategoriom kredytobiorców najsilniejszy wzrost wartości w 2012 r. w porównaniu z 2006 r. odnotowano wśród kredytów udzielonych przedsiębiorcom indywidualnym. Nieco słabiej wypo-

Tabela 1. Indeksy jednopodstawowe dla krótkoterminowych kredytów bankowych w latach 2006-2012 (2006 = 100)

Rok	Przedsiębiorstwa (KP)	Przedsiębiorcy indywidualni (KPI)	Rolnicy (KRI)	Ogółem (KP+KPI+KRI)
2006	100	100	100	100
2007	122,3	124,1	120,4	122,4
2008	149,5	165,0	134,1	150,4
2009	133,5	186,8	142,3	139,4
2010	129,6	212,0	138,6	138,5
2011	149,4	261,8	147,8	161,0
2012	157,4	299,6	163,3	172,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP.

dły wolumeny krótkoterminowych kredytów ogółem, jak również kredytów dla rolników indywidualnych i dla przedsiębiorstw. Ich wzrost wyniósł od 57,4 do 72,3% (por. tab. 1).

5. Zakończenie

Przeprowadzone analizy wykazują, iż finansowanie działalności przez przedsiębiorstwa kredytem bankowym podlega fluktuacjom w czasie wraz ze zmianą tempa wzrostu produktu krajowego brutto. Wyniki przeprowadzonych analiz wskazują bowiem na występowanie kilku interesujących zależności w przyjętym horyzoncie czasowym 2006-2012.

Wśród kredytów krótkoterminowych udzielanych różnym kategoriom kredytobiorców najsilniejszy wzrost wartości pomiędzy 2012 i 2006 rokiem odnotowano wśród kredytów udzielonych przedsiębiorcom indywidualnym.

Porównanie dynamiki zmian wartości kredytów krótkoterminowych oraz produktu krajowego brutto może z kolei świadczyć o wrażliwości finansowania bieżącego na tle dynamiki PKB. Lata spowolnienia gospodarczego przyniosły wyraźny spadek dynamiki prawie wszystkich badanych rodzajów kredytów krótkoterminowych, przy czym kredyty krótkoterminowe ukierunkowane na finansowanie przedsiębiorstw w największym stopniu wykazują wrażliwość na zmiany dynamiki produktu krajowego brutto w ujęciu realnym.

Analizując dynamikę zmian wartości kredytów finansujących działalność rolnictwa na tle zmian sytuacji gospodarczej w Polsce, należy stwierdzić, że szczególnie interesujące wydają się lata 2007-2008 oraz rok 2012, w których widoczna jest rozbieżność kierunków zmian indeksów łańcuchowych dla obu kategorii. Osłabieniu dynamiki produktu krajowego brutto w tym okresie towarzyszył wzrost wartości kredytów obrotowych dla podmiotów z sektora rolniczego.

Należy stwierdzić również, iż światowy kryzys finansowy determinował odchylenie danych empirycznych w dół od linii trendu we wszystkich rodzajach kredytów krótkoterminowych. Ich wartości kształtowały się bowiem na niższym niż trend poziomie, przy czym szczególnie widoczne jest to w przypadku kredytów finansujących działalność bieżącą przedsiębiorstw oraz kredytów krótkoterminowych ogółem.

Literatura

- Adamus-Matuszyńska A., *Spoleczna odpowiedzialność w sektorze bankowym*, [w:] G. Polak (red.), *Spoleczna odpowiedzialność - aspekty teoretyczne i praktyczne*, Studia Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach nr 64, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2011.
- Antczak R., *Theoretical aspects of currency crises*, Studies & Analyses, no. 211, CASE.
- Davies H., Green D., *Banking on The Future*, Princeton, 2010.
- Dobjia M., *Fundamentalne przyczyny kryzysów finansowych*, Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie 2009, nr 2(13), t. 1.
- Duliniec A., *Finansowanie przedsiębiorstwa*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007.
- Iwanicz-Drozdowska M., *Kryzysy bankowe – zagadnienia ogólne*, Wydawnictwo Bankowego Funduszu Gwarancyjnego, Warszawa 2005.
- Iwańczuk-Kaliska A., *Polityka kredytowa banków i jej znaczenie w finansowaniu przedsiębiorstw*, [w:] *Ryzyko w działalności gospodarczej. Finansowanie małych i średnich przedsiębiorstw w okresie zagrożenia ryzykiem*, red. A. Janc, K. Waliszewski, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2012.
- Janc A., *Instytucje i rynki finansowe w okresie kryzysów i po kryzysie – poszukiwania rozwiązań systemowych*, [w:] *Nowe trendy w metodologii nauk ekonomicznych, Tom I, Problemy ogólnej metodologii nauk ekonomicznych*, red. A. Grzelak, K. Pająk, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2010.
- Jasiński B., Kulig J., Stańczak K., *Międzynarodowe zadłużenie a skuteczność polityki dostosowawczej*, Raport, Centrum Badań nad Zadłużeniem i Rozwojem, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 1988.
- Kaufman G.G., *Banking and Currency Crisis: A Taxonomy and Review*, Loyola University of Chicago, Working Paper, November 1999.
- Komisja Nadzoru Finansowego, *Polski rynek finansowy w obliczu kryzysu finansowego w latach 2008-2009*, Warszawa 2010.
- Konopczak M., Sieradzki R., Wiernicki M., *Kryzys na światowych rynkach finansowych – wpływ na rynek finansowy w Polsce oraz implikacje dla sektora realnego*, „Bank i Kredyt”, nr 41, Warszawa 2010.
- Krugman P., *A model of balance of payments crisis*, *Journal of Money, Credit and Banking*, t. 11.
- Lang W., Jagitani A., *The mortgage and financial crisis*, *Financial Market Trends – OECD Journal*, 38(2), New York 2010.
- Mishkin F.S., *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*, Harper Collins, 1995.
- Obstfeld M., *Rational and self-fulfilling balance-of-payments crises*, *American Economic Interview*, t. 76.
- Rybiński K., *Przyczyny i mechanizmy kryzysów walutowych*, Materiały z konferencji Rady Naukowej PTE.
- Scott H., *The Global Financial Crisis*, Found Press, New York 2009.

Sławiński A., *Przyczyny i następstwa kryzysu walutowego*, [w:] W. Małecki, A. Sławiński, U. Żuławska, *Kryzysy walutowe*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.

Sytuacja na rynku kredytowym, wyniki ankiety do przewodniczących komitetów kredytowych, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2012.

Wójcik C., *Kryzysy walutowe we współczesnej gospodarce światowej*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2002.

SHORT-TERM LOANS FOR ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF FINANCIAL CRISIS

Summary: The economic slowdown in Poland, which is mainly a consequence of the ongoing global financial crisis since 2008, exposed Polish firms to the danger of loss of liquidity risk arising among others from the deteriorating financial condition of companies and limited access to short-term finance. It determines not only the proper functioning of any enterprise, but often the ability of surviving on the market. The article presents the results of analyzes of relationship between the dynamics of changes in different types of short-term loans and the gross domestic product. It also presents the most important types of financial crises and the factors that determine them. An attempt was made to present the credit policy of banks to changes in the economic situation in Poland.

Keywords: financial crisis, short term funding, bank credit, GDP.